

קשר בין-דורי – והדרת פני זקן

היחס לקשישים בחברה ובמשפחה

הרב יעקב אידלס

עריכה ועיבוד: דבורה רוזנברג

אוכלוסיית היעד: כיתות ט'–י"ב | מספר המשתתפים המומלץ: 15–25 | זמן: שני שיעורים

ציוד נדרש: דפי מקורות; מחשב, מקרן, מסך ורמקולים; דפים או כרטיסים שעליהם מילים המציינות מהויות מופשטות.

רציונל

אחת ההשלכות הקשות של זמנים לא שגרתיים כמו מגפה או מלחמה היא הצורך בהסתגרות בבית, עקב מצבי סיכון שנכפים על האוכלוסייה כולה, ועל האוכלוסייה המבוגרת במיוחד.

במציאות זו, ההסתגרות בבתיים (לעיתים מרצון ולרוב מאונס [סגר]) הופכת את התא המשפחתי לעולם הקטן, ופעמים רבות היחיד, של רבים מאיתנו. עליית קרנה של המשפחה אמורה באופן טבעי לחזק את הקשרים גם עם דור המבוגרים, דא עקא שמהמבוגרים ומהקשישים נאלצים לעיתים להתרחק. הניתוק הפיזי מדור הסבים והסבתות והקשיים שהוא מעורר מציבים את הקשר המיוחד הזה בקדמת הבימה ומעוררים אותנו להעמיק בו בקשר בין דור הנכדים לדור הסבים והסבתות, וגם ביחס הכללי לקשישים.

(הערה חשובה: במסורת היהודית המילה "זקן" מבטאת כבוד, בבחינת "זה קנה חוכמה". תואר נכבד המייצג את ניסיון החיים העשיר של מי שנושא אותו ואת היחס האמיתי שהוא ראוי לקבל מאיתנו. בתורה "זקני ישראל" הם חכמי העדה והאנשים החשובים, והכינוי הוא תואר המעיד על כבוד גדול).

מטרות

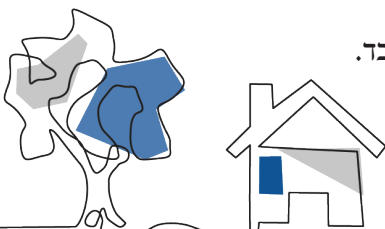
1. הכרת היחס הראוי למבוגרים בחברה מתוך תפיסת העולם התורנית;
2. הכרה ביכולתם של המבוגרים לתרום לחברה כולה ובערך הנתנה ההדדית הבין-דורית;
3. פיתוח כלים לחיזוק הקשר הבין-דורי בין התלמידים ובין המבוגרים בחברה בכלל ובנים לסבים ולסבתות שלהם בפרט.

מהלך ההפעלה

פתיחה

התורה מלמדת אותנו בפרשת קדושים: "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן". התורה מצווה עלינו לדאוג לחלש, לתמוך בישיש שקשה לו לעמוד וכד'. גם הגמרא (במסכת קידושין לב ע"ב) מלמדת אותנו שהקימה המוזכרת בציווי "מפני שיבה תקום" אומנם נועדה לתמוך באיש השיבה ובמבוגר, אבל התמיכה הפיזית אינה מטרתה היחידה: עלינו לקום לכבודו, להדר אותו בקימה - מפני שיבה תקום והדרת פני זקן.

התורה מציבה את השיבה והזקנה במקום גבוה, כמגדלור שאליו אנו צריכים לשאוף ועלינו לכבד.

שלב ראשון

נפזר לפני המשתתפים היושבים במעגל דפים או כרטיסים שעליהם מופיעות מילים המציינות מהויות מופשטות: רגשות, ערכים, תכונות ועוד (המילים מופיעות בנספח. יש להדפיסן בגודל המתאים, כל אחת מהן בנפרד. אפשר להשתמש בכולן או בחלקן, לפי שיקול דעת המנחה). נבקש מכל אחד מהמשתתפים לבחור מילה אחת המבטאת את התחושה או המחשבה שחולפת בראשו כאשר הוא שומע את המילים זקן, זקנה, מבוגר, קשיש, ישיש, אורח ותיק ועוד.

לאחר שכולם יבחרו מילים, נקיים סבב וכל אחד יסביר מדוע בחר במילה שבידו. בסיום הסבב נסכם את ההתייחסויות השונות שעלו.

שלב שני

שלב זה ייוחד לעיון בצוותא במקורות אחדים.

תלמוד בבלי, קידושין לג ע"ב

"איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום ואפילו כל שיבה במשמע: אמר ר' יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה. ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי, אמר כמה הרפתקי עדו עליהו דהני. רבא מיקם לא קאי, הידור עבד להו. אביי יהיב ידא לסבי..."

ר' יוחנן פוסק כר' איסי בן יהודה המבין שיש לקום מפני כל אדם בעל שיבה, והיה ר' יוחנן קם מפניהם של זקנים גויים, ואמר – כמה הרפתקאות עברו עליהם – כלומר, ר' יוחנן כיבד את ניסיון החיים העשיר של הזקנים, ולכן קם לכבודם.

הרש"ר הירש (בפירושו לוויקרא יט, לב) מביא את עמדת ההלכה שלפיה המילה "שיבה" מורה על הגיל המופלג, והמילה "זקן" מורה על החוכמה: "אין זקן אלא מי שקנה חכמה", וה"זקן" המובא בפסוק "והדרת פני זקן" משמעו אדם חכם – אפילו צעיר – אלא שקנה חוכמה. התורה מצווה: "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן" – על קימה והידור הן לפני המופלג בשנים, כדי לכבד את ניסיון החיים שצבר, הן לפני המופלג בחוכמה, כדי לכבד את התורה שקנה בעמלו, ומתוך כך עולה הערצתנו הן לשכל האנושי שניסיון החיים מעצים אותו, הן לדבר ה' המתבטא מהתורה.

(מומלץ לראות את הדברים של הרש"ר הירש במקורם)

פסוקים בתנ"ך

"מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלקיך אני ה'" (ויקרא יט, לב)

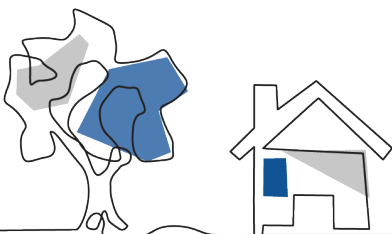
"בישישים חכמה וארך ימים תבונה" (איוב יב, יב)

"עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו" (תהלים צב, טו)

"עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא" (משלי טז, לא)

"עטרת זקנים בני זקנים ותפארת בני זקנים אבותם" (משלי יז, ו)

"תפארת בחורים כחם, והדר זקנים שיבה" (משלי כ, כט)

שלב שלישי

שאלות להעמקת הבנתנו בעניין היחס הראוי לזקנים ולזקנה לאור המקורות

- ← האם אתם מזדהים במקורות דרכים שונות ביחס לזקנים?
- ← עם איזו דרך אתם מזדהים?
- ← מה באופן ההתנהלות שלכם בחיי היום-יום מבטא את ההזדהות שלכם?

שלב רביעי - איסוף וסיכום

שלב זה יוקדש לאיסוף ולסיכום.

נצפה בקטעי סרטים בנושא הזן קנה, לדוגמה: "החיוך של אריה" - סרט על זוגיות בגיל מבוגר מבית היוצר של מגמת התקשורת של כפר הנוער בכפר חסידים (משך הסרטון 10 דקות. אפשר למצוא אותו במרשתת).

לאחר הצפייה נבקש מהמשתתפים לבחור בנקודה אחת ש'דיברה' אליהם במיוחד מתוך מה שראו, והחליטו לאמצה. בתום הסבב נסכם את מה שעלה בסדנה.

נספח:

תקווה	חמלה	יופי	הכלה
כוח	אהבה	לחץ	שמחה
רצון	שנאה	קונפליקט	רגיעה
פחד	ריחוק	קשר	תסכול
כעס	דחייה	סוף	שייכות
נעימות	חוכמה	מוות	כבוד
בלבול	רחמים	נצח	נאמנות
ניסיון	משמעות	מורכב	עוצמה
מהות	קושי	חיכוך	קבלה
אי-נעימות	זרות	לחץ	נתינה
לב	חזון	חולשה	עזרה
התרגשות	התלהבות	התחלה	ציפייה
דרך	ערכים	דאגה	סמכות
געגועים	אכזבה	אמונה	עצב
יציבות	מוסר	מנהיגות	כאב

